

FOCUS

De binnenkant van Bose

51

DE KOVEL

Ivo Dujardin ocsa

“Gods blik is barmhartiger en ruimer dan ons geweten en doet ons begrijpen hoe Hij het werk zal voltooien dat Hij in ons begonnen is en waarvoor we telkens opnieuw zijn genade nodig hebben.” Dat schrijft Enzo Bianchi in *Nella libertà e per amore (In vrijheid en uit liefde)*. Uitgerekend in dit tijdsbestek waarin het JAAR VAN HET GODGEWIJDE LEVEN ten einde loopt en het JAAR VAN DE BARMHARTIGHEID begint, leert dit doordringende en diepgaande citaat dat een religieus leven en barmhartigheid onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. De stichter van de gemeenschap van Bose zette na veertig jaar intens monastiek leven – “in de lijn van de traditie, maar wel met doordachte hervormingen” – zijn reflecties op papier over het leven van monniken en monialen, niet alleen in Bose, maar ook in de vele gemeenschappen die hij bezocht en waarvan hij de spanningen en vragen deelde.

De geschiedenis van de oecumenische gemeenschap van Bose begint vijftig jaar geleden. Uitgerekend de dag na de afsluiting van het Tweede Vaticaans Concilie, kwam de toen 22-jarige Enzo Bianchi in Bose aan, een afgelegen gehucht in Noord-Italië. Aan de universiteit van Turijn had hij net zijn studies in handel en economie afgewerkt. Na een kluizenaarsperiode in Bose, verkent hij diverse vormen van gemeenschapsleven in Frankrijk, Italië en Griekenland. Zijn geestelijk avontuur begint bij abbé Pierre in Rouen. Hij verblijft een tijd bij frère Roger Schutz in Taizé en ook bij Franse benedictijnen en trappisten is hij kind aan huis. Zo geeft de abt van de trappisten van Bellefontaine, Emmanuel Coutant, hem zijn eerste monastieke koorkleed, een witte kovel, ten geschenke. Voorts bezoekt hij onder meer ook de monniken op de Athosberg.

Wie Bose bezoekt, merkt duidelijk hoe die prille verkenningstochten hun sporen hebben nagelaten in de concrete vormgeving van het leven in de religieuze gemeenschap. De aandacht en de zorg voor de ‘oecumene’ bijvoorbeeld zijn zo wezenlijk met de communautiteit verbonden dat je kunt stellen dat ze als het ware in de genen van de gemeenschap zijn ingebakken. Een verblijf op de Athosberg (voor de broeders) of in Griekenland (voor de zusters) behoort trouwens nog altijd tot het vormingsprogramma van de kandidaten.

Met zijn verkenningstocht in de jaren 1960 wou Enzo Bianchi de verschillende vormen van monastiek leven beter leren kennen en intenser aanvoelen. De verbondenheid die daaruit voortsproot, zou hem nooit meer loslaten en houdt tot vandaag stand. De vraag die daarbij rijst, is of hij tijdens die pelgrimstocht ergens een eventuele intrede overwoog. Waarschijnlijk niet, ook al werd hij daartoe wel eens uitgenodigd en hebben sommigen dat allicht gehoopt. Hij ging trouwens ook niet in op de suggestie van de toenmalige aartsbisschop van Turijn, kardinaal Michele Pellegrino, om zich tot priester te laten wijden. Hij koos een andere weg.

na

Enzo Bianchi publiceerde veel, maar slechts drie keer schreef hij een werk over de eigenheid van het monastieke leven in Bose. Allereerst verscheen in 1985 een verzameling van onderrichtingen en homilieën die hij voor de eigen gemeenschap had gehouden.¹ De abdij van Bonheiden publiceerde de vertaling ervan in 1997 onder de titel *De mantel van Elia. Een geestelijke reisroute voor het religieuze leven* (Abdij Bethlehem, 1997, 144 blz.). Voor een herdruk moest de uitgever lang bij de auteur aandringen. Enzo Bianchi aarzelde om zijn bedenkingen over het religieuze leven binnen de eigen groep aan een breder publiek prijs te geven, aangezien die inzichten volgens hem maar belang konden hebben voor een beperkt deel van het Volk van God. Hun relevantie voor de hele gemeenschap van gedoopten lag voor hem niet voor de hand. Hij formuleerde dat laatste heel suggestief, bijna onvertaalbaar, maar toch verstaanbaar: “(...) *una presenza nella compagnia degli uomini*”.² Pas in 2012 zal een tweede herziene en aangevulde druk verschijnen waarin zes hoofdstukken zijn toegevoegd aan de negen onderrichtingen en preken van de eerste druk. Van die herdruk is helaas geen Nederlandse vertaling beschikbaar.

na

Ondertussen bleef Enzo Bianchi nadenken over zijn eigen roeping – cf. 1 Kor 1,26: “Onder de geroepenen waren er niet veel die naar menselijk maatstaf wijs waren, niet veel die machtig waren, niet veel die van voorname afkomst waren” – en werd hij zich almaar meer bewust van de grootsheid en het risico van het monastieke leven. Dat resulteerde in 2002 in een boek waarin hij, vanuit zijn ervaringen in de gemeenschap van Bose, zijn reflecties over het religieuze leven, die hij destijds meenam naar de Bisschoppensynode van 1994 in Rome, organisch ordende. Met de titel probeerde hij meteen het misverstand

Het gebouwencomplex van de gemeenschap van Bose. © foto: archief Bose.

de kop in te drukken dat religieuzen een geprivilegieerde plaats in de Kerk hebben en model staan voor elk type van christelijk leven. *Wij zijn niet beter. Religieus leven in de Kerk, onder de mensen*, luidde dan ook de titel.³

Een Nederlandse vertaling van dit werk is niet voorhanden en in de Franse vertaling ging de pointe van de oorspronkelijke titel verloren. Het boek is eigenlijk een driedelige theologie en spiritualiteit van het godgewijde of religieuze leven. In het eerste deel zoekt Enzo Bianchi naar een antwoord op de vraag naar de eigen identiteit van de gedoopte die zich geroepen weet tot de radicaliteit van het celibaat binnen een gemeenschap ter wille van het Rijk der Hemelen. Het tweede deel belicht de bezieling en de structuren die dat leven concreet dragen en schragen. In het derde deel reflecteert de auteur over de boodschap van het religieuze leven voor de Kerk en de wereld. Ten slotte volgen twee hoofdstukken waarin wordt stilgestaan bij het monastieke leven op de drempel van het derde millennium en waarin wordt nagedacht over de betekenis van het monnikenwezen voor de Kerk vandaag.

Jan

Eind 2014, aan de vooravond van het Jaar van het Godgewijde Leven, verschijnt het derde boek van Enzo Bianchi over het religieuze leven, *Nella libertà e per amore*. Het lijkt alsof de stichter van Bose, na het onthaal in en de persoonlijke kennismaking met het lief en leed in diverse monastieke gemeenschappen in Oost en West, dit boek uit erkentelijkheid aanbiedt. Hij onthaalt ons als het ware zelf in Bose... Op hun beurt maken monniken en monialen,

De kapel van Bose. © foto: archief Bose.

religieuzen en leken, kennis met de weg die de broeders en zusters van Bose kozen, en met de verfrissende wind die in het spoor van het Tweede Vaticaans Concilie die gemeenschap begeesterde.

Het boek onthaalt de lezer op een geslaagde, gastvrije manier en is niet alleen voor monniken en monialen uitermate boeiend. Enzo Bianchi's gedachtegoed reikt zowel volgelingen van andere vormen van religieus leven als leken heel wat stof tot nadenken en inspiratie aan – ongeacht de plek waar ze leven. Het mag dan wel even wennen zijn aan het specifieke taalgebruik dat teruggaat op de monastieke 'roots' van Bose, de tekst blijft laagdrempelig en is heel toegankelijk.

Enzo

In Italië is de auteur inmiddels uitgegroeid tot een gegeerd columnist bij diverse grote kranten zoals *La Stampa*, *La Repubblica* en *Avvenire*. In zijn bijdragen geeft hij toelichting bij de kerkelijke, maatschappelijke en politieke actualiteit, die hij op de voet volgt. Dat hij een talentvol schrijver is, blijkt ook uit de zowat vijftig boeken over spiritualiteit, over de Bijbel en het gebed, alsook over de plaats van de christen, over het geloof in de hedendaagse samenleving en over de uitdagingen voor de wereld van morgen die de afgelopen decennia van hem verschenen. Heel wat van die publicaties zijn ook in het Nederlands vertaald.⁴ Zijn eerste boek, een inleiding op het bidden van Gods woord (1974), is nog altijd een wereldwijde bestseller. Het is in zestien

talen vertaald, wordt onder meer in Azië en Afrika verspreid en is al aan zijn 24ste herdruk toe.

Met dat alles in het achterhoofd hoeft het dan ook niet te verbazen dat de Schrift van het Oude en het Nieuwe Testament in *Nella libertà e per amore* zijn Woord mag meespreken. Dat is vooral in de laatste hoofdstukken het geval. Midden 2015 bracht Uitgeverij Altiora Averbode overigens een verzorgde vertaling van het boek op de markt onder de titel *In vrijheid en uit liefde*.⁵ De geïnteresseerde lezer mag zich evenwel niet laten misleiden door de foto op de cover. Een eigentijdse foto van Bose was welkom geweest en had alvast op een meer suggestieve wijze de specifieke inhoud en de geest van het boek in beeld gebracht.

naar

Desalniettemin is *In vrijheid en uit liefde* om meerdere redenen een bijzonder boek. Maar allereerst willen we de lezer even waarschuwen. Verwacht geen jubileumboek met een historische kroniek over het wel en wee van de gemeenschap van Bose, noch over de groei en de gestage uitbreiding van het gebouwencomplex. Verwacht ook geen spirituele bezinning over de Regel van Bose – daar wordt slechts sporadisch naar verwezen. Informatie over recente ontwikkelingen bij het opzetten van enkele kleine fraterniteiten in Italië, vind je evenmin. Voorts wordt ook niet ingegaan op de vele initiatieven die de gemeenschap van Bose onderneemt binnen de Kerk, voor de oecumene en in de brede samenleving. Er wordt zelfs geen melding gemaakt van de vele publicaties die de eigen uitgeverij Qiqajon op de markt brengt.

Wat mag de lezer dan wel verwachten? Allereerst een ontmoeting met een monnik, met een stichter die openhartig deelt, vertelt en luidop nadenkt over waar het hem destijds om te doen was en waar het hem nog altijd om te doen is. Wat hij heeft ervaren, wat hij heeft geleerd en welke zijn bekommernissen zijn. De stijl en de toon van *In vrijheid en uit liefde* doen spontaan denken aan *Il pane di ieri* (*Het brood van gisteren*) waarin Enzo Bianchi in 2008 onbevangen en ongedwongen vertelt over zijn kindertijd en zijn jeugd jaren in Castogloblione (Montferrato), zijn geboorteplek, en waarin hij dankbaar terugblijkt op wat er uit die tijd tot op heden zijn stempel op zijn leven drukt.⁶ *In vrijheid en uit liefde* lijkt daar bijna een vervolg op. Uiteraard is het onderwerp anders, maar de persoon die we ontmoeten is ongetwijfeld dezelfde.

naar

Het hele boek leest als een getuigenis. ‘Mémoires (reflecties) van een stichter’, had een passende ondertitel kunnen zijn. Je kunt het boek evenwel net zo goed beschouwen als een lang interview, maar dan wel een interview van een heel bijzondere aard. Een interview namelijk dat ons binnenleidt in wat Bose ‘van binnen’ is, wat het wil zijn en blijven. Maar zelfs vanuit dat perspectief blijft het ‘bijzonder’. De vragen ontbreken, er zijn slechts antwoorden. Tegelijk

ontsluit het voor de geïnteresseerde lezer onvermoede dimensies en perspectieven. Het interview opent deuren waar vooraf allicht geen vraagsteller had aangeklopt.

Veel thema's uit Enzo Bianchi's eerdere publicaties over het religieuze leven worden weer opgepikt, zij het vanuit een volstrekt andere invalshoek. Er is sprake van spiritualiteit, maar dan wel vanuit een openhartig delen van ervaringen op de eigen plek. Het betreft het delen van wat de stichter in het concrete leven in deze gemeenschap meemaakte, wat hij leerde en wat hij ontdekte. Het gaat dus niet zozeer over het aanbieden van een sterk gestructureerd geheel, dan wel over het openhartig delen van ervaringen. Een genre dat onvermijdelijk herhalingen met zich meebrengt.

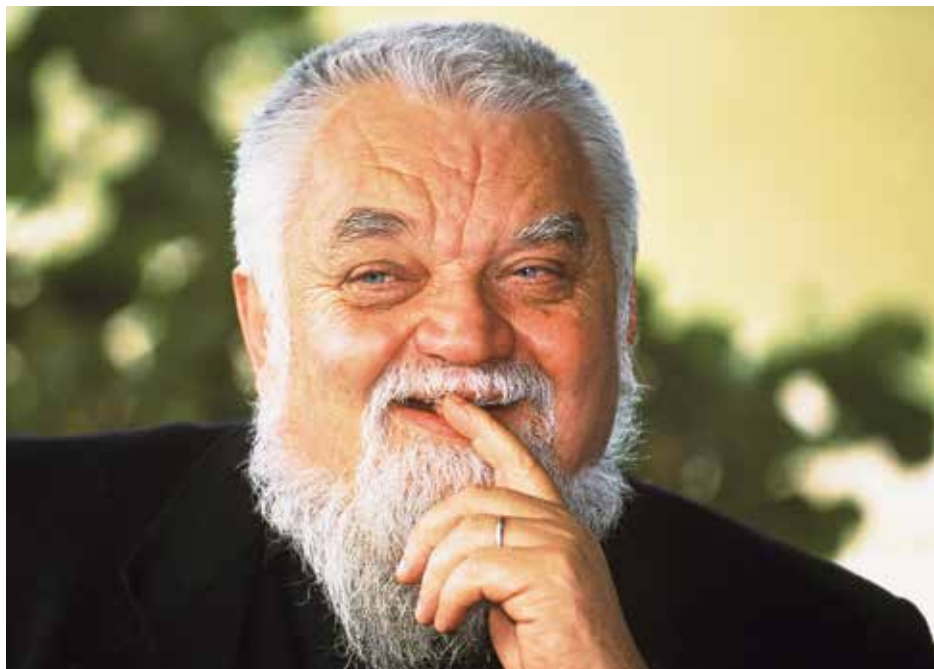
Enzo

Dat openhartig, maar tegelijk bescheiden en eerlijk getuigenis schetst geen idealistisch beeld en schaamt zich ook niet voor de eigen grenzen en/of tekortkomingen. Wie Enzo Bianchi enigszins kent, weet dat hij er niet voor terugschrikt de concrete en simpele werkelijkheid in al haar facetten – licht én duister – te laten zien. “We willen het monastieke leven niet idealiseren: net zoals gezinnen en andere vormen van samenleven is dit een menselijke en dus povere, zwakke, broze en soms innerlijk contradictoire realiteit. Crisissen, psychische ziektes, moeilijke karaktertrekken, sympathie en antipathie, nabijheid en afstandelijkheid, het komt er allemaal in voor.” (blz. 12)

Over de dagelijkse ontmoeting van de hele gemeenschap na het eerste gebed in de morgen schrijft Enzo Bianchi nuchter en onverbloemd: “Het gesprek leidt tot een algemeen aanvaarde visie, soms zelfs tot een gemeenschappelijke, door liefde ingegeven beslissing. Gelukkig de gemeenschap die af en toe unaniem tot zulke uitingen van haar gemeenschap-zijn komt! Laten we echter met beide voeten op de grond blijven: dit blijft uitzonderlijk. Een kapittel is immers geen bijeenkomst in het hemelse Jeruzalem. Het is een heel menselijk gebeuren. Uitvallen, agressiviteit en beledigingen kunnen flink doen afzien. Dat is geen schande, want niet veroordelingen, maar barmhartigheid en vergiffenis hebben het laatste woord en zijn de graadmeter voor het christelijke gehalte van een mensenleven.” (blz. 23-24) Die laatste zin noopt eenieder tot nadenken, zeker in het Jaar van de Barmhartigheid en in een wereld waarin barmhartigheid vaak ver te zoeken is.

Enzo

Dat Enzo Bianchi zijn persoonlijke ervaringen niet onder stoelen of banken steekt, blijkt al op de eerste bladzijden. Ze geven perfect de toon aan die het hele boek uitademt. Zo vertelt hij onomwonden wat het met hem doet als iemand na een definitief engagement de gemeenschap verlaat: “Voor diegene die ‘de leiding van de zielen op zich neemt’ (RB 2,37), blijft zo'n vertrek een

Enzo Bianchi. © foto: Buon Vivere.

gapende wonde. Hij schiet er de slaap bij in en plengt menige traan. Degene die weggaat, was hem door de Heer toevertrouwd en hij vraagt zich af of hij voor die broeder of zuster wel alles gedaan heeft wat in zijn macht lag. Ook de gemeenschap leeft in deze broosheid...” (blz. 15)

Die persoonlijke bezorgdheid om en openheid voor een authentieke beleving houdt aan tot in het laatste hoofdstuk, dat de auteur inleidt met een bedenking van frère Roger, de gewezen prior van Taizé, dat armoede een woord is dat we maar moeilijk over onze lippen krijgen. Ook Enzo Bianchi geeft toe dat hij zich onzeker voelt als armoede ter sprake komt. En hij voegt daaraan toe: “Ik heb trouwens de indruk dat christenen zich in dat verband nooit op hun gemak voelen, hoe onthecht ze eventueel ook zijn. (...) Vaak sta ik in onze gemeenschap machteloos en weet ik niet hoe ik de vragen van broeders en zusters in verband met dit beslissende thema moet beoordelen.” (blz. 123-124)

Opvallend is ook dat Enzo Bianchi het in dit boek vaak heeft over de beroepsrisico's van een overste. Te vaak eigenlijk om niet aan te nemen dat hij uit persoonlijke ervaring spreekt. In die zin kun je stellen dat *In vrijheid en uit liefde* niet alleen ‘de binnenkant van Bose’ belicht, maar tegelijk ook de binnenkant van de stichter.

In wat nu volgt, zetten we onze tocht door het concrete leven in Bose voort. Ten behoeve van de geïnteresseerde lezer wandelen we op een meer gestructureerde wijze door de inhoud van de diverse hoofdstukken van het boek en sprokkelen we her en der enkele opvallende gedachten.

Het eerste hoofdstuk is eigenlijk een onthaal en een eerste kennismaking met het monastieke leven. Noem het een prelude. Opmerkelijk daarbij is dat Enzo Bianchi zijn boek opent met een schamper citaat van Voltaire: “Wat ze er ook van zeggen, op het leven van een monnik hoeft je niet jaloers te zijn. Je kent het gezegde wel: monniken zijn mensen die groep vormen zonder elkaar te kennen, die leven zonder elkaar lief te hebben en sterven zonder dat de anderen om hen treuren.” (blz. 9) “Ik heb die woorden van Voltaire meer dan eens gelezen, beluisterd en overwogen”, schrijft Enzo Bianchi. “Dikwijls kwamen ze vanzelf in mij naar boven. En dan dacht ik: ‘Was het maar waar!’” (blz. 9) En, zoekend naar een antwoord om Voltaire van repliek te dienen, vervolgt hij: “In mijn lange leven in gemeenschap heb ik het meer dan eens meegemaakt dat iemand wegging. Die pijnlijke ervaringen hebben me geleerd dat Voltaire het mis had, want ook in het monastieke leven wordt er getreurd en zelfs geleden als er iemand weggaat.” (blz. 14) Het thema ‘gemeenschap’ loopt overigens als een rode draad door alle hoofdstukken.

na

Na een suggestieve kenschets van de monastieke levensstijl als een ander type leven – het monastiek project –, vergast de auteur ons meteen op ‘een dagje Bose’. Daarbij onderstreept hij de drie constitutieve elementen van het charisma zoals dat door de eeuwen heen wordt ontvangen en doorgegeven: een leven van eenzaamheid; het besef te leven in de gewone werkelijkheid en niet in een of andere utopie – wat zoveel betekent als het ‘ter wereld komen’; en de strijd van de volharding.

In het tweede hoofdstuk, *De monastieke weg*, staat de vorming in de gemeenschap centraal. Eerder werd de zorg voor de kwaliteit van de eerste ontmoeting met een kandidaat al benadrukt. In dit hoofdstuk wordt de kandidaat op de voet gevolgd, van het postulaat tot de definitieve geloften. Het onderscheiden van een roeping is geen eenvoudige zaak. Van meet af aan wordt dan ook gefocust op de monastieke weg die er een is van mens worden en christen worden. Opnieuw benadrukt Enzo Bianchi dat monniken geen bijzondere wezens zijn. Een kandidaat mag als mens en als christen groeien en in verschillende stappen tot zijn definitieve geloften komen. Overigens, elke stap heeft zijn specifieke strijd. De werkmiddelen bij de vorming zijn: lezing, vieren van de liturgie en toewijding aan de arbeid. Wat vandaag specifieke problemen of moeilijkheden kan opleveren, wordt niet uit de weg gegaan. Sommige bedenkingen verrassen. Hoe dan ook, ‘zichzelf leren kennen’ beschouwt Enzo Bianchi als de eerste opdracht voor iemand die als nieuweling aan het monastieke leven begint. Ook wat dat betreft zijn monniken doorsneemensen. Is ‘zichzelf leren kennen’ immers niet de voornaamste vereiste voor

elke vorm van samenleven? Houdt ‘kennis hebben’ – zoals dat in het Vlaams soms wordt uitgedrukt – ook niet allereerst in dat we ‘onszelf’ leren kennen?

Enzo Bianchi suggereert meermaals dat de monnik, aansluitend op die initiële vorming, feitelijk zijn hele leven lang ‘in vorming is’ en dat de strijd voortgaat. Afhankelijk van zijn leeftijd wordt de monnik met specifieke uitdagingen geconfronteerd. Er komt een leeftijd waarop volharding de grote opgave wordt. Later volgt een tijd waarin tegen de verdooving, het cynisme en het egoïsme moet worden gestreden. Tot slot moet hij zijn sterfelijkheid leren aanvaarden. Het valt op dat de auteur zich op dit punt van verdere commentaar onthoudt. Hij legt uit waarom. “Omdat ik die strijd in mijn eigen lichaam nog niet ten einde heb gestreden, praat ik er liever niet over.” En hij voegt daaraan toe: “Groeien betekent: leren hoe we deze gevechten moeten voeren. Ze zijn niet typisch monastiek of christelijk, maar komen in elk mensenleven voor.” (blz. 39)

Ja

De volgende drie hoofdstukken staan stil bij de drie traditionele klooster-geloften: gehoorzaamheid, celibaat en armoede. Als eerste opstap krijgen we telkens weer een knappe en bondige synthese van de bijbelse fundamenteën.

Uiteraard is dat niet verwonderlijk voor iemand die het charisma kreeg toevertrouwd een wereldwijde leermeester te zijn in de persoonlijke biddende ontmoeting met het Woord van God. De bron en de basis van de drie geloften liggen volgens Enzo Bianchi dan ook overduidelijk in de Schrift. Tegelijk stelt hij zich niet tevreden met het opnieuw verwoorden van de klassieke visie. Hij nuanceert en legt verrassende klemtonen. Die openen nieuwe horizonten en leiden tot kanttekeningen voor een vernieuwende praktijk.

Wat de gehoorzaamheid betreft, verwijst Enzo Bianchi eerst en vooral naar een primaire gehoorzaamheid: die van het ‘ja’ zeggen tegen het leven, het dankbaar beamen van het feit dat je geboren bent. Het aanvaarden van het concrete schepsel dat we (maar) zijn, is een grondvoorwaarde om als mens te groeien. Voorts is er het luisteren naar het Woord van God. De auteur concludeert: “Gehoorzamen betekent ontdekken dat we geroepen zijn om niet zozeer naar onszelf en niet alleen naar God te kijken, maar om samen met Hem naar de anderen en naar de werkelijkheid te kijken, om uiteindelijk zijn kijk op beide tot de onze te maken.” (blz. 71)

Als de gehoorzaamheid van Jezus ons toonbeeld is, is dat niet zozeer het gevolg van zijn gehoorzaamheid aan zijn Vader, maar vooral van zijn gehoorzaamheid aan de logica van de liefde voor God én mens. Er hoort altijd het onderscheiden bij van de weg die de Geest ons wijst. Dat onderscheiden kan niet worden gedelegeerd aan anderen, noch aan de gezagsdrager of overste worden overgelaten. Wel zijn er diverse menselijke bemiddelingen. Want, zoals het patristisch adagium luidt: ‘Wie op zijn eentje christen wil zijn, is eigenlijk geen christen’ (Ireneus: *‘Unus christianus, nullus christianus’*). Ook wat de gehoorzaamheid betreft, mogen we de Regel niet verwarren met het evangelie.

Ja

Er is echter niet alleen het gehoorzamen aan wie de leiding van de gemeenschap heeft. Enzo Bianchi wijst erop dat de wederzijdse gehoorzaamheid tussen monniken een domein is waar alles nog moet worden uitgevonden. Dat is van groot belang voor de toekomst van het monastieke leven en het kan inspirerend werken voor de Kerk in haar zoeken naar synodaliteit (blz. 58-59). Hij vult dat concreet in met enkele richtlijnen voor het beleid. Zijn pleidooi voor meer synodaliteit is bijna profetisch te noemen. Een jaar na de publicatie van *Nella libertà e per amore* hield paus Franciscus in oktober 2015 – bij de herdenking van de vijftigste verjaardag van de instelling van de Bisschoppen-synode – tijdens de toenmalige Bisschoppensynode over het gezin en de familie een uitgebreid pleidooi voor ‘synodaliteit’ in alle geledingen van de Kerk. Al bij de aanhef stelde de paus onomwonden: “De weg van de synodaliteit is precies dat wat God verwacht van de Kerk in het derde millennium.”⁷

Enzo Bianchi wijst herhaaldelijk op het belang van de ‘synodaliteit’, van het samen onderweg zijn en van het samen overleggen binnen een gemeenschap. Hij stelt onomwonden dat niets zo veeleisend en zo moeilijk is als broederlijke gehoorzaamheid. “Het kan niet genoeg worden benadrukt: gehoorzamen is niet alleen een kwestie van je relatie tot de gezagsdrager, maar ook en vooral een wederzijds gebeuren tussen broeders... Het is een leven dat door en door synodaal is.” (blz. 77-78) In een belangrijke passage past hij dat toe op de dagelijkse omgang waar tijd en aandacht voor elkaar deel van uitmaken, waarbij ‘ik’ me altijd gehoorzaam mag opstellen en waarbij echt luisteren de eerste stap is. We staan er altijd als een mindere tegenover een meerdere. Enzo Bianchi besluit kernachtig: “Het gaat dus om gehoorzamen aan wat iemand is, niet alleen aan wat iemand zegt.” (blz. 80)

na

De stichter van Bose besteedt bij dat alles ook veel aandacht aan wie de taak is toevertrouwd leiding te geven. Zowel aan het luisteren als aan het spreken, het beslissen en het vermanen... Hij heeft het blijkbaar als een hele kunst ervaren. Ook de typische verleidingen waaraan een overste blootstaat, slaat hij niet over. Bemoedigend concludeert hij: “Gelukkig de leider van de gemeenschap die aan de Heer vraagt om, ondanks alle moeite die hij zich moet getroosten, met Pachomius, de vader van elke vorm van *koinônia* (het leven in gemeenschap), te kunnen zeggen: ‘Mijn rust vind ik in het dienen van mijn broeders.’” (blz. 92-93)

Het hoofdstuk over het celibaat is bijzonder in zijn eerlijkheid en openheid. Bianchi omschrijft die gelofte als “het groots en schamel avontuur” – *la vicenda grande e misera* (blz. 107). In het Oude Testament was van het celibaat lange tijd geen sprake. Pas vanaf de ballingschap, meer bepaald in Trito-Jesaja (Js 56-66) en in de wijsheidsboeken daagt het besef dat het celibaat niet noodzakelijk in het teken van onvruchtbaarheid hoeft te staan: ook op het leven van een eunuch rust Gods zegen. Eenzamen en ongehuwden krijgen van God dezelfde aandacht als weduwen en wezen. In Jezus’ tijd was de keuze voor

Crucifix in de kapel van Bose. © foto: archief Bose.

het celibaat veeleer zeldzaam en tegendraads, maar niet onmogelijk. Jezus haalde er zich wel de vijandigheid van zijn eigen familie mee op de hals. Over twee uitdrukkingen van Jezus, namelijk het ‘haten van vader en moeder, broers en zusters...’ en de ‘eunuchen die zichzelf onhuwbaar hebben gemaakt voor het Rijk der Hemelen’ lezen we bij Enzo Bianchi een bondige, maar heldere duiding. Ook de voorkeur die Paulus in 1 Kor 7 uitspreekt, wordt genuanceerd toegelicht.

Na de Schrift wordt stilgestaan bij de concrete beleving. Dat je het celibaat niet kiest omwille van het celibaat, daar wordt op de eerste bladzijde al lapidair aan herinnerd. Het gaat erom de liefde te concentreren op de Heer. Voorts raakt Enzo Bianchi een aantal belangrijke facetten aan die in de literatuur en in het concrete leven al te makkelijk op de achtergrond raken. De thema’s worden met een bijzondere diepgang gebracht, ook al lijken ze op het eerste gezicht vanzelfsprekend. Maar tegelijk blijft de auteur dicht bij de ware realiteit en schrikt hij er evenmin voor terug elementen aan te raken die erg vertrouwelijk kunnen lijken en/of zijn.

J. van

Glasraam met gestileerd motief van de heilige Geest in de kapel van Bose.

© foto: archief Bose.

De beleving van het celibaat wordt ondergebracht in de ruimte van het bidden. Celibaat en bidden, ze horen bij elkaar, want het celibaat is een ‘gave’ waarvoor men God dankt. Maar omdat het geen ‘staat’ is waarin men zich definitief kan installeren, maar ‘een werkelijkheid in wording’, een weg die men niet zonder strijd en moeite gaat, kan men het gebed er niet bij missen. Bidden betekent hier “met Gods ogen kijken naar het vallen en opstaan, waarmee we het celibaat beleven. Gods blik is barmhartiger en ruimer dan ons geweten, zoals Johannes zegt (zie 1 Jo 3,20) en doet ons begrijpen hoe Hij het werk zal voltooien dat Hij in ons begonnen is (zie

Fil 1,6) en waarvoor we telkens opnieuw zijn genade nodig hebben. Zo kunnen wij ‘het Lam volgen waarheen het maar gaat.’” (blz. 109)

Enzo Bianchi komt daar verder op terug wanneer hij vaststelt dat zuiverheid iets is wat we moeten leren en wel een heel leven lang “zoals de woestijnvaders al wisten” (blz. 115). Kuisheid is inderdaad veel meer dan louter in onthouding leven. Met Johannes Chrysostomus verduidelijkt hij hoe we in onze omgang met elkaar ‘incestueus’ (onkuis) kunnen zijn zonder tekort te schieten wat ‘onthouding’ betreft. Vooral binnen een gezagsrelatie is het belangrijk daar oog voor te hebben.

Eenzaamheid is een wezenskenmerk van het celibaat. In een monnikengemeenschap is het uitermate belangrijk vriendschap niet boven de onderlinge band, het verbond met de hele gemeenschap, te plaatsen. De toetssteen is: “Als ik gehuwd was, zou mijn partner een dergelijke vriendschap kunnen plaatsen?” Tot slot staat Enzo Bianchi ook stil bij het feit dat Bose een gemengde gemeenschap is van zusters en broeders. Daardoor vraagt hij een bepaalde mate van autonomie voor beide groepen (blz. 117-118). Hij besluit: “Grootsheden en misère, dat is wat het celibaat bij mij oproept – grootsheden omdat het paasmysterie hier in het vlees beleefd wordt; misère, omdat de geest wel gewillig is, maar het vlees zwak (Mc 14,38; Mt 26,41).” (blz. 121)

ha

Het slothoofdstuk over armoede – hoe moeilijk Enzo Bianchi armoede ook vindt – neemt ons mee in een bezinning over de derde gelofte in het religieuze leven. In een eerste stap stoot de auteur meteen door naar de diepste laag, onze *condition humaine*. We worden als arme geboren en als arme zullen we sterven. Bij onze geboorte zijn we arm. Niemand – ongeacht of hij al dan niet christen is – kan echt mens worden zonder de ander. En sterven doen we in de grootste armoede. Net als Jezus bij zijn dood deed, legt een christen in

radicale armoede zijn leven in de handen van de Vader. De stichter van Bose is wat dat betreft overduidelijk: wie niet arm is en zich niet arm voelt, kan God eigenlijk niet aanbidden, maar aanbidt ‘de mammon’, de goederen van deze aarde.

Na de armen in het Oude Testament is in het Nieuwe Testament Jezus de arme bij uitstek. Niet vanuit sociologisch oogpunt, maar als iemand die deelt en leeft in verbondenheid, iemand ‘die zachtmoedig en nederig van hart is’. Voor wie geroepen is Jezus van meer nabij te volgen, is het achterlaten van rijkdom een must. In bepaalde passages raakt de auteur ook de betekenis van de armoede aan in het leven van elke christelijke gemeenschap: het delen onder elkaar (Handelingen), het wantrouwen tegenover de rijkdom (Jakobus) en de zorg voor de armen.

Jan

De vraag hoe de gelofte van armoede in Bose concreet wordt gemaakt, wordt niet uit de weg gegaan. Integendeel. In het laatste hoofdstuk krijgen we dan ook een sterke ‘finale’ waarbij de nodige tips niet ontbreken. De toetssteen luidt: armoede is geen doel maar een middel om meer lief te hebben. Daar is het om te doen bij de gemeenschap van goederen, die zijn weerslag heeft op het leven met elkaar. Werken met eigen handen is in Bose – Paulus achterna – geen hol woord. De armoede drukt er haar stempel op het hele doen en laten: de cel, de kleding, het reizen, de werkplaatsen, de keuken en de maaltijden. Maar ook het eten, het koken en de werkplaatsen ontsnappen er niet aan. Een en ander leidt ook tot de heel eigen stijl waarmee gasten worden onthaald en tot een eerbiedige aandacht in de omgang met al wie materieel arm is.

Zoals hierboven reeds aangehaald geeft Enzo Bianchi openhartig toe dat het beleven van armoede niet eenvoudig is. Bij het leven in een monnikencel gaat het volgens hem bovendien niet alleen om een sobere inrichting, maar ook om de soms zwaar wegende ‘armoede van het celibaat’. “Soms wil ik een broeder berispen omdat hij in zijn cel iets meer heeft dan anderen”, schrijft hij in een voetnoot onderaan op blz. 143. “Maar als ik dan denk aan het geheel van onze levenswijze en aan zijn vermogen om echt arm te zijn wat betreft affectie, vriendschap en familiebanden, zeg ik bij mezelf dat ik niet te streng mag zijn en begrijp ik hem maar al te goed.” Ook die armoede weegt volgens hem zwaar. En – zo weet hij uit eigen ervaring – ze kwetst. Vandaar dat er in het klooster heel wat creativiteit aan de dag moet worden gelegd om authentiek en evangelisch met zowel materiële als geestelijke armoede om te gaan.

Neen, het gaat hier niet om pauperisme. De stichter van Bose verwijst hierbij naar André Louf, de voormalige abt van de Katsberg, die zei dat een lage prijs niet het enige criterium mag zijn waarmee bij het aankopen rekening moet worden gehouden om de kwaliteit van het monastieke leven te garanderen. Belangrijk is volgens Louf ook dat er binnen de gemeenschap een gevoel van schoonheid wordt opgeroepen. Enzo Bianchi beaamt dat en bevestigt dat schoonheid een middel is om de gemeenschap op te bouwen en de broeder-

liefde te beoefenen (blz. 142). Met een suggestieve bladzijde uit de woestijnliteratuur wijst hij op het gevaar de eigen maatstaven te veralgemenen.

ha

Bij wijze van besluit. Na de ontmoeting met de gemeenschap van Bose die Enzo Bianchi in zijn bedenkingen oproept, kunnen we stellen dat *In vrijheid en uit liefde* de verwachtingen die de uitgever bij de lezer opwekte, ten volle inlost. Dit boek biedt inderdaad “een fascinerende reflectie over het christelijk leven en over de diepe zin van een roeping, én een vernieuwende visie op het religieuze leven”. De lectuur nodigt bovendien uit tot een persoonlijke bezinning in het spoor van de auteur. Wat mij betreft, dit is zonder meer een boek dat ik best een tweede keer wil lezen.

Ivo Dujardin *osco* (°1938) is monnik van de abdij O.-L.-V. van het H. Hart in Westmalle. Van 1988 tot 2004 was hij er abt. Momenteel bewijst hij pastorale dienst bij de zusters trappistinnen van Vitorchiano in Italië.

INFO | ENZO BIANCHI, *In vrijheid en uit liefde*,
Altiora, Averbode, 2015, 152 blz.

- ¹ Enzo Bianchi, *Il mantello di Elia. Itinerario spirituale per la vita religiosa*, Qiqajon, 1985.
- ² Enzo Bianchi, *Il mantello di Elia. Un'eredità per il futuro*, Qiqajon, 2012, blz. 9.
- ³ Enzo Bianchi, *Non siamo migliori. La vita religiosa nella chiesa, tra gli uomini*, Qiqajon, 2002. *Si tu savais le don de Dieu. La vie religieuse dans l'Église*, Lessius, 2001.
- ⁴ Enzo Bianchi, *God ontmoeten in zijn Woord*, Monastieke Cahiers 40, Abdij Bonheiden, 1991.
- ⁵ Enzo Bianchi, *Nella libertà e per amore*, Qiqajon, 2014. *In vrijheid en uit liefde. Monniken. De actualiteit van de traditie*. Averbode, 2015. *Librement et par amour. Un nouveau regard sur la vie religieuse*, Médiaspaul, 2015.
- ⁶ Enzo Bianchi, *Il pane di ieri*, Einaudi, 2008. In Frankrijk verspreid als bestseller: *Le pain d'hier*, Les Presses d'Ile-de-France, 2013.
- ⁷ “Nous devons avancer sur ce chemin. Le monde dans lequel nous vivons, et que nous sommes appelés à aimer et à servir même dans ses contradictions, exige de l'Église le renforcement des synergies dans tous les domaines de sa mission. Le chemin de la *synodalité* est justement celui que Dieu attend de l'Église du troisième millénaire.” *Commémoration du 50e Anniversaire de l'Institution du Synode des Évêques*, Discours du Pape François, Rome 17 octobre 2015, blz. 1.